

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Věry Markové
Zur Ermittlung der lexikalischen Beziehungen zwischen semantisch nahen
Adjektiven

V předkládané disertační práci doktorandka vypracovala metodologii pro vyhodnocení lexikálních vztahů, jež spadají podle zavedených kategorizací do třídy blízkých synonym, a to čtyř párů *kalt/kühl*, *schön/hübsch*, *nett/angenehm*, *unschön/hässlich*. K tématu přistoupila bez teoretických premis, které by ji na základě předem dané definice vedly k jejímu potvrzení či falzifikaci, ale tak, že na konsistentní analýze zjišťovala chování blízkých synonymních párů v globálních i lokálních kontextech. Odhalení toho, jaké lexikální vztahy mezi nimi vznikají, umožnila analýza pomocí sofistikovaných korpusových nástrojů SOM, CNS, VICOMTE a CGC.

Práce vycházela ze tří východisek:

- korpusová analýza vnáší do výzkumu lexikálních vztahů empirický aspekt a rozšiřuje tak možnosti jejich zkoumání;
- tzv. synonymické vztahy existující mezi slovy v textech vykazují vícero typů sémantických vztahů, které lze odhalit pomocí korpusové analýzy;
- lexikální vztahy mají emergentní charakter a k podrobnému nástínu sémantických vztahů se lze dopracovat cestou korpusových analýz, které na základě přítomnosti dalších jazykových jednotek v bezprostředním kontextu (s negací, v souhře s příslušnými antonymy, kookurujícími synonymy ze zkoumaného synonymního páru a kompozity, jejichž druhým členem je analyzované slovo) prověřují míru stability významu zkoumaných slov.

Autorka zkoumala aspekty formálně-lexikální, kde šlo o podchycení lexikálního významu zkoumaných adjektivních párů a jeho proměn, lexikálně-syntaktické (bylo analyzováno lexikální a syntaktické kontinuum v blízkosti analyzovaných slov) a diskursivní, kde šlo vystopování souvislosti paradigmaticky a syntagmaticky lexikálních vztahů v diskursu.

Bylo jistě možno očekávat, že klasické pojetí synonym (ať už v jakémkoliv pojetí), bude možno na základě takto důkladných analýz relativizovat, a že lexikální vztahy, které se spolu s tzv. synonymickými vztahy budou prolínat, zkomplikují pohled na synonyma v tom smyslu, že se potvrdí vágnost dosavadních pojetí, jejichž autoři s korpusy nepracovali. Obrovský materiál, který autorka analyzovala, tak poskytl za využití analytických nástrojů mnoho nových poznatků, mezi nimiž je třeba vyzdvihnout především ty o široké škále variací sémantických vztahů na úrovni

lokálních kontextů: v souhře obou kookurujících synonym hraje roli jejich konstrukční vázanost, jež vyjadřuje stupňování, kontrast, sémantické doplňování apod.

Po prvním oddíle, kdy doktorandka poskytla informace o objektu zkoumání a postupu, následuje stručný úvod do problematiky na základě současné lexikologické literatury. Autorka vychází z modernějších lexikologických pojetí a přechází ke korpusové lingvistice. Její přínos spatřuje především v nepředpojatosti analýz a ve velkém objemu lexikálního materiálu. Práce se opírá výhradně o analýzy korpusu DeReKo, lze ji tedy označit za corpus-driven. V tomto bodě se přihlašuje k firthovské tradici. Autorka zdůrazňuje, že její práce spočívá na analýze parole, a nepřijímá tezi, že vztahy mezi slovy existují mimo parole a že je lze objektivizovat jako systém. Drží se kontextového pojetí významu a konceptuální charakter podstaty lexikálních vztahů bere s rezervou. Podstatu sémantických vztahů chápe jako kontextuálně podmíněné relace. Všechna pojetí zmiňovaná v této práci se shodují na tom, že synonymie jednoznačně patří mezi ty lexikální vztahy, které zásadně formují užívání jazyka. Doktorandka se dostává k problematičnosti klasifikace synonymických vztahů: Jak lze charakterizovat míru podobnosti? Kde jsou hranice substituce? Vždyť i synonyma spadající do určitých synonymických řad snadno vytvářejí antonymní páry. Autorka vychází z Cruseho novějšího dělení na synonyma absolutní, propoziční a blízká.

Protože doktorandka zkoumá dané páry v kontextech, naráží na častý společný výskyt antonymie jako realizace opozitnosti různého stupně kontrastu. Tak je nucena se zabývat souhrou a koexistencí těchto vztahů. Zde cituje poznatky z výzkumu Paradisové a Willnersové, které se zabývají kriticky i lexikografickým zpracováním antonymie.

Každá ze čtyř analýz vybraných synonymických párů postupuje podle uspořádaného systému dvanácti dílčích kroků (1. Výběr synonymických párů na základě intuice; 2. Údaje ve slovnících Duden Universalwörterbuch (2003) a Duden Synonymwörterbuch (2004); 3. Interpretace SOM; 4. Interpretace a klasifikace korpusových dokladů; 5. Interpretace CNS; 6. Interpretace a klasifikace korpusových dokladů s kookurujícími synonymy v identickém kontextu; 7. Interpretace a klasifikace korpusových dokladů s negací; 8. Interpretace antonymických vztahů pomocí metody CGC; 9. Interpretace antonymických a případně dalších sémantických vztahů v korpusových dokladech; 10. Slovo tvorná aktivita a tvoření kompozit; 11. Některé zajímavosti; 12. Závěr), které vedou od obecnějšího popisu tendencí v sémantických vlastnostech analyzovaných slov k detailnímu rozboru korpusových dokladů.

Výsledky, k nimž autorka na základě vytčených teoreticko-metodologických postupů dospěla, jsou přehledně popsány v jednotlivých kapitolách a v závěrečném shrnutí. Cenná je řada tabulek a grafů, které neplní pouze ilustrační roli.

Práce je dle mého mínění po všech stránkách vzorná a metodologicky přínosná pro další analýzy lexikálních vztahů mezi sémanticky blízkými výrazy. Odpovídá na řadu otázek, mnohé však i nastoluje. Uvítal bych, kdyby autorka v diskusi konkretizovala význam své práce pro projekt Velkého německo-českého akademického slovníku, dále by mě zajímalo, zda u sémantického doplňování dvou synonym v textu jde o vztah více sémantický nebo konstrukční, a konečně, zda doktorandka narazila na takové prozodické rysy v textu, které determinují užití synonym.

S potěšením konstatuji, že práce svou odbornou úrovní odpovídá všem požadavkům kladeným na disertační práce a je vhodným podkladem k udělení titulu Ph.D. Za velmi vhodné pokládám vydání disertace knižně.

V Praze dne 9. září 2010

PhDr. Milan Harvalík, Ph.D.